

FATİH SULTAN MEHMED HAN VE DÖNEMİ

Editör:

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Gaye Kitabevi

BURSA 2016

BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi

Editör:

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Proje Koordinatörü:

Kenan Kır

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Proje Basım Koordinatörü:

Gülşah Cebelli Öncel

Osmangazi Belediyesi Basım Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü

Organizasyon Sorumlusu:

Mehmet Uzun

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

ISBN 978-605-66006-4-7

1. Basım Nisan 2016

Kapak Resmi:

Sultan II. Mehmed'in minyatürü (Lokmân bin Hüseyin el-Urmevî,

Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye, AETrh 1216)

Kapak minyatürünü temin eden Melek Gençboyacı Hanımefendiye teşekkür ederiz.

Kapak / İç Düzen:

Gaye Kitabevi

Baskı: Stüdyo Star Ajans Ltd. Şti. - Sertifika No: 15366

Fatih Sultan Mehmed'in Portre Gravürleri

Nezaket Özdemir*

Osmanlı bilim, kültür ve sanatının gelişim çizgisi içinde Fatih Dönemi kuşkusuz özel bir konuma sahiptir. Taşköprülüzade'nin, günümüz diline Muharrem Tan'ın çevirisiyle "*Osmanlı Bilginleri*" adıyla kazandırılan, ünlü eseri Şakâiku'n-Nu'mâniyye¹ isimli eserde bu gelişme net olarak görünmektedir. Osmanlı sultanlarının devirlerinde yetişen bilim adamları ve sanatçıların tanıtıldığı eserde Osman Gazi döneminde yaşayan sanatçı ve bilim adamı sayısı 7 iken bu sayı Orhan Gazi döneminde 11, Murad Hüdavendigâr döneminde 7, Yıldırım Bayezid döneminde 30, Çelebi Mehmed döneminde 21, II. Murad döneminde 31 olarak görünmektedir. Fatih Dönemine gelince sanatçı ve bilim adamı sayısı 89'a çıkıyor. Bu artışın Fatih'in bilim ve sanata verdiği değer bir göstergesi, fevkalâde bir durum olduğunu açıklar.

Süheyl Ünver tarafından "*Fatih'in Çocukluk Defteri*," adıyla yayımlanan müsvedde defterindeki çizim ve yazı alıştırmaları şehzadenin sadece şiire değil, resim, hat ve tezhip sanatlarına da ilgi duyduğunu göstermektedir.² Özellikle defterdeki portre denemeleri onun daha sonra su yüzüne çıkacak bir merakına dair önemli ipuçlarıdır.³ Osmanlı tarihinin klasik çağının biçimlenmesinde, merkezi bürokratik bir imparatorluğun kurulmasında, en önemli katkıyı yapan Fatih, muhafazakâr literatürde daha çok "*fatih*" (fetheden) kimliğiyle gündeme gelmiştir.⁴ Ama sultanın kendi adına yaptırdı-

* Yazar.

¹ Taşköprülüzâde İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi. Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd- Devleti'l-Osmâniyye; Osmanlı Bilginleri. Çev: Muharrem Tan. İstanbul, 2007, İz Yayıncılık. 408s

² A. Süheyl Ünver. "*Fatih'in Çocukluk Defteri*." s.66-77.

³ Ayvasoğlu, Beşir. "Bellini, Fatih ve Rönesans." s.560

⁴ Turan, Namık Sinan. "Rönesansın Çağdaş Bir Hükümdar II. Mehmed."

ğı caminin vakfiyesinde fetihten sonra asıl büyük cihada, kendi deyimiyle, *İslambol'un imar ve iskânına*,⁵ girişmiş olduğu yazılıdır. Demek ki Fatih bir yandan savaşçı olarak batıyı titretirken, diğer yandan bilim ve sanata yaptığı hamilikle kişiliğinin iki farklı yönünü ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yedinci sultanı Fatih, şüphesiz kendisinden önceki sultanların sanat faaliyetlerini daha da ileri taşımıştır. Ama burada gelişmeden öte bilimde ve sanatta bir sıçrama olduğunu kabul etmeliyiz. Bu gelişmede iki önemli etken söz konusudur. Bunlardan birincisi Fatih'in bilgiye dayalı bir hayat felsefesine sahip olması. İkincisi batının yaşam tarzına ve sanatına olan ilgisi- dir. Özel kütüphanesinden günümüze intikâl eden kitapların arasında 50 kadar batı kültürüyle ilgili eser bulunmaktadır. Eserler tarih, coğrafya, astronomi ve matematik konusundadır. Görülmektedir ki Fatih batı kültürüne karşı hiçbir komplekse kapılmaksızın ilgi göstermiş anlamaya ve öğrenmeye çalışmıştır.⁶

Fatih döneminde Avrupa'da Rönesans hareketinin başlamış olduğunun da altını çizmemiz gerekir. Rönesans ressamından Rafael (1483-1520) aynı zamanda heykeltıraş, mimar ve edebiyatçı da olan Leonardo da Vinci (1452-1519), Mikelanj (1475-1564) bu devirde İtalya'da yetişen sanatkarlardır. II. Mehmed'in, büyük Rönesans üstadlarından Mikelanj'ı Topkapı Sarayı'na davet ettiği ama bu davetin gerçekleşmesinin Papa 5. Nicolas tarafından engellendiği bilinmektedir.⁷ Aynı dönemin ünlü ressamı Bellini, Fatih'in portresini yapan ilk ressamdır. (İstanbul'a gelişi 3 Eylül 1479) Madalyon sanatçısı Costanzo Di Ferrara ile birlikte sarayda ağırlanmışlar ve sultan tarafından himaye edilmişlerdir. Fatih'in Osmanlı sanatına yaptığı katkılardan biri de padişah portreciliğinin onun döneminde başlamış olmasıdır.⁸ Bütün bunlar Fatih'in İtalya'da gelişmekte olan resim sanatına, özellikle portreciliğe derin ilgi duyduğunun göstergesidir. Bu hareketi Avrupa resim tekniğini Türkiye'ye getiren ilk adım olarak değerlendirmek yanlış olmaz.⁹

s.29

⁵ Raby, Julian. "Oyun Başlıyor. s.64

⁶ Turan, Namık Sinan. "Rönesansın Çağdaş Bir Hükümdar II. Mehmed." s.31

⁷ <http://hafif.org/yazi/caginin-otesinde-siradisi-bir-hukumdar>

⁸ Raby, Julian. "Oyun Başlıyor. s.64

⁹ Berk, Nurullah. "Fatih Sultan Mehmed ve Venedikli Ressam Gentile Bellini." S.143

O dönemde Avrupa'da imparatorlar başka ülkelere fermanları ile birlikte resimlerini de göndermekte böylece ferman sahibinin nasıl bir olduğu anlaşılmaktaydı.¹⁰ Bu rüzgârın da etkisi olmuş mudur bilinmez ama Fatih, Osmanlı hanedanı içinde bizzat portresini yaptıran ilk sultandır. Biz konumuz gereği öncelikle gravür tekniği hakkında kısa bilgi verip, daha sonra Fatih'in gravür portreleri üzerinde duracağız.

Fransızca kökenli bir sözcük olan "*Gravure*"ün¹¹ en eski örneklerine V.yüzyıldan itibaren Çin'de rastlanmaktadır.¹² Ancak Rönesans ve Reform hareketlerinin ayak sesleri olarak değerlendirileceğimiz Gutenberg'in(1368-1468) baskı makinesiyle birlikte Avrupa'da matbaanın yaygınlaşmasından sonra, basılan kitapların resimli olmaya başlamasının XV. yüzyıldan itibaren Hollanda da başladığı tahmin edilmektedir.¹³ Gravür, resimlerin kopyalanmadığı bu yüzyılda ressamlar için eserlerinden yeni kopyalar almayı sağlayan teknik olarak büyük ilgi görmüştür.

Gravür tekniği, resmin ilk kopyalama sistemidir. Bu teknik sayesinde baskı kitaplar resimli olabilmıştır. Kısaca tahta, maden ya da taş üzerine şekiller veya harfler çizerek, bir motifi kâğıt üzerine basma tekniği ve sanatı olarak tanımlanabileceğimiz gravür, bir kazıma şekli, çukur baskı veya oyma baskı olarak¹⁴ adlandırılabilir. En basit tanımla, İlkokulda hepimizin resim derslerinde denediği patates baskı da bir çeşit gravür tekniğidir.

Başlangıçta ağaç oymacılığı ile başlayan bu sanat daha sonra çinko, bakır, diğer madenler ya da linolyum gibi maddeler üzerinde de uygulanarak geliştirilmiştir.¹⁵ Gravürün hazırlanmasında çizim ve kazıma olmak üzere iki aşama vardır. Çizim ve kazıma işlemi tek kişi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi iki sanatçının ortak eseri de olabilir.

Osmanlı Devleti'nde gravür sanatının, saray çevresinde ilgi görmekle birlikte ne sanat ne de baskı tekniği olarak Türk sanatçıları arasında çok yaygın bir uygulama alanı bulduğu söylenemez.

¹⁰ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa; Minyatürler. s.14

¹¹ Tekcan, Süleyman. Saim. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Özgün Baskı maddesi. c.III. s.1203

¹² Çelik, Haydar -Nesrin Çelik. Gravür Sanatı. s.19

¹³ Yeni Türk Ansiklopedisi. c.III.s.1090

¹⁴ Tekcan, Süleyman Saim. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Özgün Baskı maddesi. c.III. s.1203

¹⁵ Meydan Larousse. Hakkak maddesi. c.VIII. s.131

Gravür, Osmanlı kültüründe “*Hakk*” (*kazıma- kabartma*) sözcüğü ile ifade edilmekte, bu işi yapan ustalara da “*Hakkak*”¹⁶ denilmektedir. Ancak, hattatları aşından, ekmeğinden etmemek için matbaaya Avrupa’dan 281 yıl sonra ancak 1729’da izin verildiği için matbaanın olmadığı bir yerde yaygın olarak ne baskı kitap ne de gravür bulunması beklenemez. Nitekim ilk resmi matbaanın İbrahim Müteferrika tarafından kurulmasından sonra, 1730 tarihinde basılan gravürlü ilk Türk kitabı “*Tarih-i Hind-i Garbi*” ismiyle basılan kitap olmuştur.¹⁷ Diğer yandan İslam Dini’nin figür konusundaki çekingenliği nedeniyle gravür Osmanlı sarayına ancak Lale Devri’nde(1718-1730) girebilmiştir. II. Mahmud döneminde(1808-1839) Avrupa’dan etkilenme sonucu evlerin duvarlarına resim asma modası yayılmış, bunun sonucu olarak gravür sanatçılarına ve eserlerine duyulan ilgi bir miktar artmıştır.¹⁸ Görüldüğü üzere, Osmanlı’nın gravüre uzak durması, resme duyulan çekingenlik kadar, ülkede teknik alt yapının olmayışı ile de doğrudan ilgilidir. Türkiye’de II. Abdülhamid döneminde(1876-1909) azınlıkların evlerinde gravür baskı yaptıkları bilinmektedir. Bunlardan biri de II. Abdülhamid’in doktorunun kızı Sinyorina Gabuzzi’dir.¹⁹

Osmanlı kültüründe pek ilgi görmese de batının gravüre ilgisi fazladır. Rönesans’ın eşiğinde çok önem kazanan bu sanat portre yapıcılığında da kullanılmıştır. Özellikle hanedan mensupları ve burjuva sınıfının yaptırdıkları portre resimlerinde kopya almayı olanaklı kılması bu sanatın gelişmesini sağlayan nedenlerden biri olarak görünür. O dönemde portre yaptırmak bir medeniyet göstergesi, gelecekte var olma iddiasını belgelemektedir. Bu nedenle Avrupa’da büyük ilgi görmüştür. Osmanlı sultanlarının ilk portreleri batılı çizgi ustaları tarafından yapıldığından hanedanın ilk görüntülerinin yabancı kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.²⁰ Bu gravürler daha sonra nakkaşhanelerde sultanların portre minyatürleri yapılmaya başlandığında, Sokullu Mehmet Paşa’nın gayretiyle Avrupa’dan getirtilerek Nakkaş Osman’ın hazırladığı sultan portrelerinin hazırlanmasında kaynak olarak kullanılmıştır.²¹ Ancak, her ne kadar İslam Dini’nde resmin yasak olması nedeniyle Osmanlı

¹⁶ Meydan Larousse. Hakkak maddesi. c.VIII. s.339

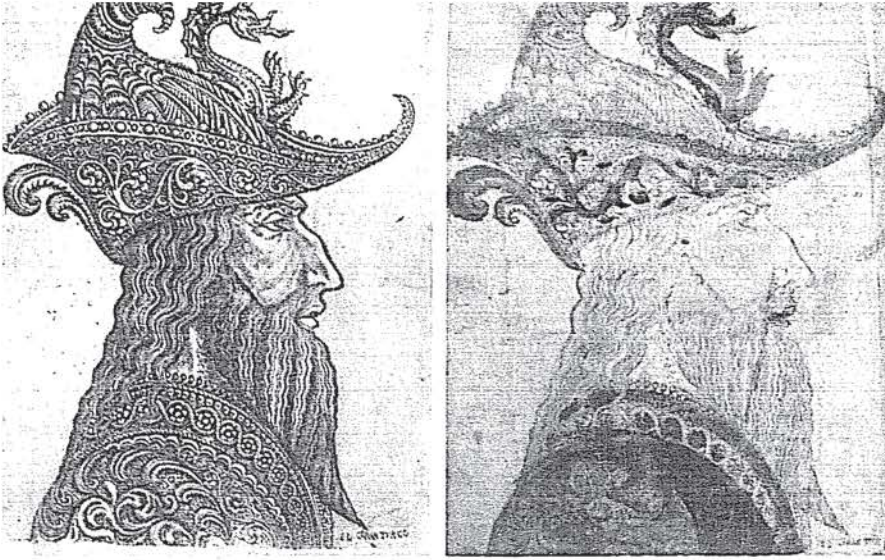
¹⁷ Bardakçı, Murat. “Amerika’yi önce bu kitaptan öğrendik.” s.25

¹⁸ Necla Arslan Sevin. Gravürlerde Yaşayan Osmanlı. s.25

¹⁹ Meydan Larousse. Gravür maddesi.c.VIII. s.134

²⁰ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa;Gravürler. s.5

²¹ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa; Minyatürler. s.33

Gravür 1 ve 2

kültür ve sanatında resmin gelişmediği konusunda yaygın bir düşünce var ise de yazma eserleri süsleyen minyatürler ve yabancı seyyahlara hizmet veren çarşı ressamı gerçeği bunun pek de böyle olmadığını göstergesidir.²² Özellikle Fatih Dönemi, Osmanlı resminde portre geleneğinin oluşması ve yerleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır.²³

Fatih Sultan Mehmed'e ait saptadığımız ilk portre gravür 1460 yılında Floransa'da hayali olarak İtalyan bir ressam tarafından yapılan "El Gran Turko" (*Büyük Türk*) isimli gravürdür.²⁴ Renkli ve siyah beyaz iki kopyası olan eserin siyah beyaz olanının orijinali Staatliche Museum zu Berlin'de sergilenmektedir. Renkli olanının orijinali ise İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunuyor.²⁵ Sunumumuzda bir ve ikinci sırada bulunan bu gravürlerde batının Fatih'in savaşçı yönü karşısındaki gerilimi net olarak görünmektedir. Bu gerilim, Sultanın başlığı üzerine yerleştirilen ejderha ile betimlenmiştir. Kimi akademisyenler Fatih'in bu gravürde bir korsan olarak betimlendiğini öne sürerek, başlığın üzerindeki ejderhanın sultanın "Avrupa'nın belası," olduğunun simgesi olarak nitelerler.²⁶

²² Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa; Minyatürler. s.13

²³ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Minyatür maddesi. cII, s.1873

²⁴ Raby, Julian. "Oyun Başlıyor." s.64

²⁵ El Gran Turco. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi. H.2153.y.144a.

²⁶ <http://hafif.org/yazi/caginin-otesinde-siradisi-bir-hukumdar>

Kronolojik kurgumuzun üçüncü gravür örneği Paolo Giovio (1483- 1552) isimli bir İtalyan papaz tarafından yaptırılan Osmanlı sultanlarına ait portre dizisi içinde bulunmaktadır. Portreler Paolo Giovio'nun ölümünden sonra Cristofano dell' Altissimo tarafından kataloglanmıştır.²⁷ Ressam ve gravür sanatçısı bilinmeyen bu gravürde Fatih, heykelcikler ve yapraklarla bezeli görkemli bir çerçeve içinde elinde bir gülle resmedilmiştir.

Gravür 3

Dördüncü gravür örneğimiz, "Osmanlı Sultanlarının Portre Dizisi," içinde yer alıyor. Gravür, Rouillé, Guillaume (1518-1589) tarafından Osmanlı sultanlarının gravürlerinin portre dizisinin yayınlandığı, "Promtuarium Iconum," isimli kitap içinde bulunmaktadır. Dijital kopyasından yararlandığımız bu kaynakta Adem'le Havva'dan itibaren başlatılmış portreler dizisi sikkelere benzeyen madalyonlar içine yerleştirilmiştir. Latince, Fransızca, İtalyanca yayınlanan kitap 1553 tarihlidir. Kitapta Kanuni Sultan Süleyman'a kadar olan Osmanlı sultanlarının portreleri bulunmaktadır.²⁸ Fatih'in bu portre gravürü, kitabın 1581 tarihli kopyasından alınmıştır.

Gravür 4

Beşinci gravür örneği, Osmanlı hanedanını gösteren ilk soyağaçlarından biridir. İtalyan ressam Francesco Tatti da Sansovino (1521-1586) tarafından hazırlanan soyağacı gravür sanatçısı Nic-

²⁷ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa; Gravürler. s.23

²⁸ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa; Gravürler. s.23

Gravür 5

Gravür 6

colò Nelli tarafından kazınır. Sansovino 1576 yılında hazırladığı ve "*Sommario et Alboro deli Principi Othomani / Osmanlı Hanedanı Soyağacı*," ismini verdiği eserini Venedik'te yayınlamıştır. Ağaç şeklinde hazırlanan soyağacında, en altta Osman Gazi'den başlayarak yukarıya doğru gravürün yapıldığı II Selim'e kadar olan sultanların portreleri resmedilmmiştir. Soyağacına Fetret Dönemi olarak Yıldırım Bayezid'in oğulları İsa Çelebi ve Musa Çelebi'nin de gravürleri eklendiğinden Fatih Sultan Mehmed'in gravürü alttan 8. Sırada görünmektedir. Bir sonraki porte gravür, Sansovino'nun hazırladığı soyağacındaki Fatih portresinin detay görüntüsüdür.

Fransız yazar ve çevirmen olan Thomas Arthus'un, "*Histoire Generale des Turca*," isimli kitabında yer alan gravür sunumumuzda 7. sırada yer alıyor. "*Genel Türk Tarihi*," isimli kitabın 166. sayfasındaki ressam ve gravür sanatçısı kayıtlı olmayan gravür "*Muhammed veya Mehmed*" ismini taşıyor. Osmanlı Türkçesi'nde Mehmed ve Muhammed kelimelerinin aynı biçimde yazılması nedeniyle gravüre ikili bir isim verilmiş.

Sunumumuzda 8. sırada bulunan gravür David Jones'in, *A Compleat History of the Turks*, isimli kitabından. Bu kitapta gravürler, Necdet Saka tarafından Osmanlı sultanları antolojisi olarak hazırlanan "*Bu Mülkün Sultanları*," isimli kitapta kullanılmış. Vücudu göğüs hizasına kadar olan portreler, bir madalyon içine yerleştirilmiş. 1717 tarihli eserlerin ressam ve gravür sanatçısının adları gravürlerin üzerinde bulunmuyor.

"*Mehmed II. Son of Amourath. Seven Emperor*," (II. Mehmed, Murad'ın Oğlu.

Gravür 7

Gravür 8

Yedinci İmparator) başlıklı gravür Römen asıllı tarihçi Dimitri Kantemir'in "*The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire,*" isimli kitabından. Osmanlı Devleti'nin başından itibaren IV Mehmed dönemine kadar olan sultanların tanıtıldığı kitabın ilk baskısı 1683 yılında yayınlanmış. Gravürler için Milli Kütüphanede bulunan 1734 baskısından yararlanıldı. Kitabın iç kapağında, gravürlerin sultanın ressamı tarafından yapıldığı yazmaktadır. Bu bilgi gravürlerin o dönemde saray ressamı olan Levni tarafından yapıldığı düşüncesine neden olmuştur.²⁹ Kitabın Türkçe baskısı 1979 yılında "*Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi,*" ismiyle gravürsüz olarak yayınlanır.

Gravür 9

²⁹ Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa Gravürler. s.30

Gravür 10

Gravür 11

Gravür 12

Gravür 13

Diğer bir gravür, yunanlı yazar Skarlatos D. Vyzantios'un, "He Konstantinoupolis: Perigraphe Topographike, Archaiologike Kai Historike," isimli kitabından. İstanbul'un tarihini topoğrafik ve arkeolojik yönden inceleyen kitabın orijinali Ankara'da Milli Kütüphanede. Kitabın 388 ile 389. sayfaları arasında özel hazırlanmış gravür sayfası "II Mehmed" isimli portre gravür-cilde ayrıca ilave edilmiş. Lamaitre tarafından çizilen portrenin gravür sanatçısı

bilinmiyor. Madalyon formatında hazırlanmış gravürün çevresinde "Svltanı Mohammeth – Othomanı – VCVLI – Bizant II – Imperatoris -1481" yazmaktadır.

Orjinali, Harvard Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan dijital kopyasından yararlandığımız, *Die Heutige Türkei: Bilder und Schilderungen aus Allen Theilen des Osmanischen Reiches in Europa*, isimli 2 ciltlik kitapta Fatih'in 2 portre gravürü bulunuyor. Türkçe'ye "*Bugünkü Türkiye*" olarak çevirebileceğimiz kitap 1882 yılında yayınlanmış. Fatih'in iki farklı cepheden yapılmış gravürü kitabın 21 ve 45. sayfalarında bulunuyor. Tam profil olmayıp yüzün kısmen sol yanını da gösteren birinci gravür sağ taraftan yapılmış. Gravürün üzerine ressamın isminin yazıldığı köşede isim veya soyadı olduğunu bilemediğimiz (Ann) ismi okunuyor. İkinci portre soldan tam profil olarak yapılmış. Ressamı yine aynı (Ann) gravür sanatçısının isminin ise sadece baş harfleri kazanmış. Gravürün sağ alt köşesinde A.N.X.A harfleri okunuyor.

Son gravür, kaynağı ve tarih, tespit edilemeyen bir gravür. 25 Mayıs 1967 tarihli *Hayat Mecmuası*'nın 22 sayısında kaynak gösterilmeksizin yayınlanmış bir gravür. Tespit etmek amacıyla bildiriye alındı. Sonuç olarak bu araştırma göstermektedir ki, çağının en önemli kişiliği olarak, Fatih'in batılı ressamlar tarafından sağlığında birçok portre resmi yapılmış ve gravür olarak kitaplarda yer almıştır.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir.** "*Fatih, Bellini ve Rönesans*" Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu-I; 29 Mayıs-1 Haziran 2013
- Berk, Nurullah.** "*Fatih Sultan Mehmed ve Venedikli Ressam Gentile Bellini.*" Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. IIc. 1953/2, 143-160s.
- Çelik, Haydar – Nesrin Çelik.** *Gravür Sanatı.* İstanbul, 1993, Engin Yayıncılık. 176s.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Resim, Heykel, Mimarlık, Tasarım, Arkeoloji, Fotoğraf.** IIIc. İstanbul, 2008, Yem Yayınları.
- İlksiz, Yaşar.** "*Saraydaki Karalama Defterinin Esrarı*", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 2007/1, 66-77s.
- Kantemir, Dimitri.** *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire.* Written Originalla in Latin: Demetrius Cantemir. Translated into English: N. Tindal. *Of the Turkish Emperors, Ing-raven Fram Copies Taken from Originals in the Grand Seignor's, by the Sultan's Painter.* IIc. London, 1734-35, James, John, and

Paul Knapton. XV+460s.

Rouillé, Guillaume, Promtvarı Iconvm Pars Secvnda, Incipiens à Christo nato, perpetuam ducens feriem ad vfque Christianiſimum Francie ac Polonie Regem Henricvm Boc Nomine Tertium, Hodie Feliciter Regnantem. Hac Fecunda Editione Valde Aucta. Lex per Mofen Data-est: Gratia & yVeritas per Lefum Christum faeta est. Ioan cap. I. DIES SVCCESIT, NOX PRÆCESSIT: M.D. LXXXI. III C.

Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa/Gravürler. Bursa, 2015, Bursa Valiliği. 302s.

Özdemir, Nezaket. Fotoğraftan Önce Bursa/Minyatürler. Bursa, 2015, Bursa Valiliği. 238s.

Raby, Julian. "Oyun Başlıyor." 64-132. Padişahın Portresi. Tesavir-i Âli Osman. Yayın Yönetmeni: Selmin Kangel. İstanbul, 2000, Türkiye İş Bankası. 576s.

Padişahın Portresi; Tesavir-i Âli Osman. Yayın Yön:Selmin Kangel. Türkçe Redaksiyon: Serpil Bağcı ve Selmin Kangel. Çev: Jale Alguadiş ve diğ. İstanbul, 2000, Türkiye İş Bankası. 576s.

Sakaoğlu, Necdet. Bu Mülkün Sultanları. İstanbul, 1999, Oğlak Yayınları. 615s.

Taşköprülüzâde İsâmuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi. Eş-Şakâiku'n- Nu'mâniyye fi Ulemâi'd- Devleti'l-Osmâniyye; Osmanlı Bilginleri. Çev: Muharrem Tan. İstanbul, 2007, İz Yayıncılık. 408s.

Turan, Namık Sinan. "Rönesansın Çağdaş Bir Hükümdar II. Mehmed." www.academia.edu/

Ünver, A. Süheyl. Fatih'in Çocukluk Defteri. İstanbul, 1961, bsy.y. <http://hafif.org/yazi/caginin-otesinde-siradisi-bir-hukumdar>

Vyzantios, Skarlatos D. He Konstantinoupolis: Perigraphe Topographike, Archaologike Kai Historike. Yy.y., 1869, Filadelfeos. ...s.